

МІМА І. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
(Навчально-науковий юридичний
інститут Державного університету
економіки і технологій)

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.7>**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ**

У статті автором досліджуються базові детермінанти застосування альтернативної процедури врегулювання суперечок за участю посередника (процедури медіації). Особлива увага приділяється аналізу проблемних аспектів у галузі використання процедури медіації. У процесі аналізу медіації як правової категорії, автор звертає увагу на генезис медіації як посередництва у врегулюванні правових конфліктів, спираючись на національний та зарубіжний досвід: існування примирних методів врегулювання правових суперечок ще за часів Давньої Русі; а медіація у її сучасному розумінні почала розвиватися у другій половині ХХ століття. Насамперед, у країнах з англо-саксонською правовою системою – США, Австралії, Великобританії, а потім вже вона поступово поширювалася і в інших країнах Європи: Польщі, Чехії, Німеччині, Італії. Автором конкретизовано визначення медіації як правової категорії через систему послідовно здійснюваних юридичнозначимих дій і виникаючих в результаті цього відносин, спрямованих на визначення та вироблення взаємовигідного вирішення проблеми між суб'єктами правових відносин. На підставі аналізу відмінних рис медіації як правового інституту врегулювання правових конфліктів, автором акцентується увага на внутрішній структурованості; динамізму; спрямованості на досягнення правового результату; службовому характері; участі у процедурі суб'єктів різних правових відносин; регулюванні процедури медіації за допомогою диспозитивного методу. Також автором визначаються основні функції медіаційної процедури: організаційна та регулятивна (добровільне взаємодієвирішення конфліктів, досягнення конструктивних результатів, визначення процесуального аспекту проведення процедури медіації). Так медіація як альтернатива судовій процедурі вирішення спорів є більш м'якою формою розв'язання спору та відрізняється гнучкістю у вирішенні спору, що дозволяє гарантувати виконання суб'єктами правового конфлікту прийнятих рішень, сприяє зниженню навантаження на судову систему та супутніх витрат.

Ключові слова: процедура медіації, медіатор, медіативна угода, функції медіації, принципи та ознаки медіації.

Mima I. V. Some aspects of defining mediation as a legal institution

In the article, the author examines the basic determinants of the application of alternative dispute resolution procedures involving a mediator (mediation procedures). Special attention is paid to the analysis of problematic aspects in the field of using the mediation procedure. In the process of analyzing mediation as a legal category, the author focuses on the genesis of mediation as a means of resolving legal conflicts, relying on national and foreign experience: the existence of conciliatory methods for resolving legal disputes since the times of Ancient Rus; and mediation in its modern understanding began to develop in the second half of the 20th century.

Primarily, in countries with an Anglo-Saxon legal system – the USA, Australia, Great Britain, and then it gradually spread to other countries in Europe: Poland, the Czech Republic, Germany, Italy. The author specifies the definition of mediation as a legal category through a system of sequentially performed legally significant actions and the relationships arising from this, aimed at determining and developing a mutually beneficial solution to the problem between the subjects of legal relations. Based on the analysis of the distinctive features of mediation as a legal institution for resolving legal conflicts, the author emphasizes internal structuring; dynamism; focus on achieving a legal result; service-oriented nature; participation in the procedure of subjects of different legal relations; regulation of the mediation procedure through a dispositive method. The author also identifies the main functions of the mediation procedure: organizational and regulatory (voluntary mutually beneficial resolution of conflicts, achieving constructive results, determining the procedural aspect of conducting the mediation procedure). Thus, mediation as an alternative to court procedures for dispute resolution is a softer form of resolving disputes and differs in flexibility in resolving disputes, which allows for ensuring compliance by the parties in a legal conflict with the decisions made, contributes to reducing the burden on the judicial system and associated costs.

Key words: *mediation procedure, mediator, mediation agreement, functions of mediation, principles and features of mediation.*

Вступ. Сучасні реалії державотворчих та правотворчих процесів свідчать про обрання Україною напрямку на загальну модернізацію усіх галузей суспільства та держави, у зв'язку з чим відбувається глобальний розвиток як публічного, так і приватного права. У цьому контексті введення альтернативної процедури врегулювання правових спорів за участю посередника, тобто медіації, є проявом такого прогресивного фактору розвитку приватного права, адже міжнародно-правові стандарти медіації та позитивний досвід багатьох держав ведуть Україну в напрямку розвитку інститутів медіації, змістовно пов'язуючи сучасний розвиток української правової системи з європейською правовою системою та цінностями. Зазначимо, що інтерес до аналізу та дослідження медіаційних процедур зростає. Підтвердженням цього є наявність наукових напрацювань вітчизняних та зарубіжних вчених, які у своїх працях розглядають важливі теоретичні та практичні аспекти медіації. Так, наприклад, питанням правового регулювання медіації, деталям її застосування в спірних ситуаціях присвячені наукові дослідження: Н. Грен, Г. Єременко, С. Йосипенко, Н. Крестовська, Н. Мазаракі, О. Можайкіна, Л. Романадзе. Доречність застосування медіації в кримінальному судочинстві обстоюють Н. Несторіт та Т. Фоміна; особливості правового регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів аргументувала Г. Огренчук. Проте, окремі питання визначення медіації як правового інституту залишаються недостатньо дослідженими та потребують ширшого аналізу.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у проведенні аналізу медіації як правової категорії, визначенні функції медіації як альтернативного способу вирішення правових конфліктів.

Результати дослідження. Медіація (від латинського "mediare" – посередництво) – позасудовий спосіб врегулювання спорів за сприяння медіатора на основі добровільної згоди сторін з метою досягнення ними взаємоприйняттого рішення. Медіація – це спосіб вирішення суперечок, за участю третьої в цій суперечці сторони – медіатора. Медіація є особливою формою посередництва, яка передбачає винесення медіатором пропозицій щодо врегулювання спору. Медіатор не має повноважень судді, не надає сторонам психологічної допомоги та не здійснює юридичного консультування. Головне завдання медіатора – допомогти сторонам провести переговори більш ефективно та виробити взаємовигідне та життєздатне рішення. Медіатор допомагає сторонам усвідомити свої реальні інтереси і крок за

кроком сприяє їхній спільній роботі проти конфлікту. Правове регулювання медіації здійснюється відповідно до Закону України «Про медіацію» [16]. Залучення медіатора до вирішення спору можливе як у позасудовому порядку, так і після порушення справи у суді, зокрема у цивільно-правових, сімейних, трудових, корпоративних та інших правових суперечках. Робота медіатора відбувається в рамках поетапної процедури з врегулювання спору і ґрунтується на принципах: добровільності, конфіденційності, співпраці сторін, рівноправності сторін, неупередженості медіатора, незалежності медіатора, спираючись на національні та міжнародні нормативно-правові акти.

Посередництво як спосіб врегулювання правових суперечок не є новелою у правовій культурі країн світу, включаючи Україну. Багато його рис, відомих сучасному праву і практиці, були сформовані ще на ранніх етапах виникнення людської цивілізації. Відомо, що примирні методи врегулювання правових суперечок застосовувалися на етапі розвитку суспільства. Тоді конфлікти вирішувалися за правом сильного. Наприклад, у Давній Русі за допомогою посередників робилися спроби закінчити миром князівські сварки, міжусобиці. У таких випадках посередниками часто виступали представники духовенства. Досить активно медіація застосовувалася під час вирішення міжнародних суперечок. Називалося це по-різному: «посередництво», «клопотання», «пропозиція добрих послуг». Так, наприклад, у середні віки європейські держави всіляко заохочували примирення сторін: у судах багатьох країн регулярно проводилися так звані *dies amogii* (дні примирення) [17, с. 31].

Медіація у її сучасному розумінні почала розвиватися у другій половині ХХ століття. Насамперед, у країнах з англо-саксонською правовою системою – США, Австралії, Великобританії, а потім уже вона поступово поширювалася і в інших країнах Європи. Так, це явище охопило найбільш розвинені країни з правовою культурою, схильною до судового розгляду. У 60-ті роки ХХ століття у кризі виявилася судова система США. В результаті відбулося відродження таких примирливих процедур, як посередництво, та їх перехід на якісно нову, професійну основу. Компанії та юридичні фірми США здійснили випробування різних способів врегулювання суперечок, у тому числі, раніше невідомих, та їх впровадження у ділову практику. З'явився термін «альтернативне вирішення спорів» (*alternative dispute resolution – ADR* [3, с. 4–7]), оскільки примирні процедури розглядалися як ефективніша альтернатива судовій системі (втім, навряд чи хтось із західних юристів серйозно передбачав можливість повної заміни судової системи примирливими процедурами).

В системі польського права інституція медіації використовується в багатьох галузях права. Незважаючи на численні доктринальні спори стосовно сутності медіації як єдиної ключової форми ADR, у польському законодавстві значною мірою віддається перевага саме медіації як дружньому механізму вирішення спорів. Крім того, законодавець визнає медіацію не тільки як альтернативу судовому виміру справедливості, але також як ключовою інституцію підвищення рівня справедливості врегулювання спорів. Однак, це потребувало законодавчого закріплення введення медіації до судового процесу, а також зміни думки про медіацію як мало інституціалізованого та мало формалізованого способу позасудового вирішення спорів, до розуміння медіації як ключового правового механізму врегулювання спору, навіть на стадії судового розгляду спору [2, с. 93–95]. Польське законодавство регламентує використання медіації для вирішення спорів залежно від правового регулювання приватної та публічної сфер суспільних відносин. Модель медіаційного процесу, сформованої на підґрунті приватного права, стала основою для врегулювання адміністративних чи судово-адміністративних спорів. Звертаючи увагу на досвід англосаксонської правової системи у забезпеченні справедливості у кримінальних справах, медіація була запроваджена до польського кримінального процесу. Таким чином, правова інституціоналізація медіації у системі польського права: на підґрунті права приватного використовується у галузях сімейного, цивільного, трудового, господарського права, права захисту споживачів; на основі права публічного – у галузях кримінального та адміністративного права. Метою цивільної та частини адміністративної медіації є укладання договору між сторонами спору. Медіація у кримінальних справах, а також у кримінальних правопорушеннях, вчинених неповнолітніми, метою

медіаційної процедури є відшкодування завданої шкоди потерпілим від правопорушення. На підставі внесених змін до польського цивільного законодавства, медіація з врегулювання цивільних спорів є обов'язковою [15]. Тоді як норми польського цивільно-процесуального кодексу містять дві підстави використання медіації у цивільних справах: на підставі рішення суду та за домовленістю сторін [11, с. 5].

Право Чехії є частиною європейської континентальної правової культури. Медіація в Чехії сприймається як багатоаспектна форма вирішення спорів, яка має не тільки специфічне правове вирішення конфліктів, але й різні психологічні та соціологічні аспекти, а також відсутність формалізму та угода між конфліктуючими сторонами щодо вирішення спору [13]. Медіація проводиться у будь-якій галузі права, зокрема у сімейній, торгівельній чи кримінальній. Цивільний процесуальний кодекс Чехії закріплює можливість зобов'язати сторони процесу до тригодинної медіаційної сесії. Або під час судового процесу з метою захисту інтересів дитини, суд може призначити медіаційну процедуру на максимальний тримісячний термін [14].

Впровадження інституту медіації до системи права Німеччини мало на меті підвищити доступ громадян до швидкого отримання справедливого рішення по справі, не порушуючи при цьому права людини, за потребою, звернутись до суду. Це також було пов'язано з американською концепцією «the multi-door courthouse» в наслідок чого, сприяло б зменшенню кількості справ спрямованих до традиційного судового розгляду. Федеральним рішенням Німеччини закріплено припис запровадження дозволу усім землям держави застосовувати обов'язкову судову медіацію у визначених видах цивільних спорів. Такі зміни у законодавстві закріплювали унікальну можливість запропонування медіації як форми несудового вирішення спорів [1, с. 88]. Медіація у Німеччині представлена двома видами: 1) на позасудову медіацію (загальну), яка яку можуть проводити сертифіковані та несертифіковані медіатори та 2) судова медіація [8]. Судова медіація здійснюється суддею, але при цьому суддя не приймає участі у розгляді цієї справи, під час виконання своєї основної функції відправлення правосуддя. Суддю-медіатора при цьому визначають як «Güterichter» – мировий суддя [4]. Існує можливість скористатися позасудовою медіацією під час розгляду цивільних справ. В такій ситуації суддя призупиняє цивільний процес [9]. Медіація позасудова пов'язана з укладанням угоди про медіацію (MediationsG) [12]. В цій угоді містяться норми стосовно проведення самої процедури медіації у цивільних справах та умови щодо сертифікації медіатора. Для забезпечення виконання умов угоди, укладеної за результатами медіації, крім судового її затвердження, існує можливість її примусового виконання за участю нотаріуса чи адвоката.

Термін «медіація» (mediazione) широкоживане в італійській системі права, починаючи від запровадження норм Директиви UE 2008/52/WE і стосується вирішення питань у цивільних та торгівельних справах. До часу прийняття Директиви UE 2008/52/WE італійській системі права була відома «процедура примирення сторін» (conciliazione) [5]. Ця процедура стосувалася цивільних та торгівельних справ, тоді як термін «медіація» в Італії традиційно застосовувався до сімейного процесуального права або спорів у сфері культурних взаємовідносин. Тож, в Італії медіація поділяється на два види: 1) судова та позасудова – залежно від умов започаткування медіаційної процедури з врегулювання спорів в межах судового процесу чи поза ним; 2) медіація у цивільних, торгівельних, сімейних, карних справах – беручи до уваги характер справи до якої застосовується медіація. Також розрізняють добровільну медіацію та медіацію з обмеженою добровільністю (примусова медіація). За критерієм добровільності італійська медіаційна практика налічує п'ять різновидів [10]. Ефективність та успіх використання медіаційної процедури у механізмі правового врегулювання спорів в Італії пов'язана з сильною законодавчою мотивацією сторін та суду щодо використання медіаційної процедури для врегулювання правового конфлікту між сторонами.

Медіація в Америці була започаткована у 1960 році як альтернативний рух «Alternative Dispute Resolution» (ADR). Підставами до запровадження ADR до правового регулювання суспільних відносин на території Америки були: багатокультурність, багатонародовість, криза правосуддя та довготривалість судового провадження, тоді як медіація сприяла

полегшенню судового процесу відновленню справедливості. Проте федеральний процес медіації відрізняється від медіації штатів. Конгрес Сполучених штатів Америки прийняв закон стосовно альтернативних форм вирішення спорів, яким закріплено обов'язкове запровадження ADR в усіх федеральних судах [6, с. 4–30]. Натомість у штаті Техас медіація визначена як факультативний спосіб вирішення правових конфліктів (facilitative ADR) і може бути реалізована під час судового процесу або укладання контрактів. Медіація проводиться для врегулювання правових конфліктів з сімейних, окремих трудових, кримінальних, адміністративних і цивільних справ. У штаті Вашингтон закріплюється можливість скористатися послугами медіації кожному мешканцю і цей процес є добровільним. Перш за все, приймаючи рішення щодо використання послуг медіації, у порівнянні з традиційним судовим процесом вирішення конфліктів, звертається увага на позитивний ефект медіаційної процедури.

У зарубіжній та вітчизняній практиці існує безліч форм медіації, проте всі їх поєднують такі характерні ознаки: звернення до процедур медіації добровільно; сторони вільні у виборі посередника та орієнтуються на внутрішні відчуття, засновані на довірі та симпатії; переговорний процес конфіденційний; швидкість вирішення спору за допомогою медіації вища порівняно з традиційним судовим розглядом, оскільки сторони вступають у безпосередній контакт, що скасовує ряд формальних дій; при досягненні згоди між сторонами процес медіації завершується підписанням медіативної угоди – обов'язкової для виконання цивільно-правового правочину.

З огляду на вищезазначене, інститут медіації вже багато років успішно існує в Європі та США, тоді як в Україні – медіація потребує подальшого розвитку та удосконалення. На теренах України медіаційний процес регулюється правовими нормами Закону України «Про медіацію» [19]. Проте, цей нормативно-правовий акт не містить нормативних приписів, які б визначали поняття «функції медіації», відповідно не розкриває їх зміст, хоча закріплює принципи проведення процедури медіації. Аналіз функцій медіації можливий на підставі аналізу принципів та практики застосування інституту медіації.

Першочергово медіація є способом врегулювання конфлікту між суб'єктами суспільних відносин в процесі реалізації ними своїх прав. Медіації спрямована, головним чином, на вирішення цивільно-правових спорів, у тому числі, спорів, пов'язаних з підприємницькою та іншою економічною діяльністю, а також спорів, що виникають з трудових та сімейних правовідносин. Виходячи з розуміння терміну «конфлікт» (лат. *conflictus*) – це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних один з іншим тенденцій в усвідомленні окремо взятого індивіда, у міжособистісних взаємодіях або міжособистісних відносинах індивіда чи групи осіб, пов'язаних з гострими емоційними переживаннями [18, с. 7]. Конфлікт переважно має негативний смисл, асоціюється з агресією, глибокими емоціями, спорами. Крім того, конфлікт – це небажане явище, яке, за можливості, необхідно уникнути, а у випадку виникнення – швидко вирішити. Саме медіація і спрямована на таке врегулювання конфлікту з метою знайти компромісне рішення, з яким будуть згодні обидві сторони, що конфліктують. Таким чином, можна виділити головну функцію медіації – добровільне взаємокорисне вирішення конфліктів і досягнення конструктивних результатів.

Медіація як альтернатива судовій процедурі вирішення спорів, відрізняється гнучкістю, дозволяє гарантувати виконання прийнятих рішень, сприяє зниженню навантаження на судову систему та супутніх витрат. Також є більш м'якою формою розв'язання спору, заснованою на добровільному волевиявленні сторін, здійснюється шляхом перемовин, в яких кожна сторона приймає активну участь, а медіатор лише спрямовує сторони на шлях найбільш продуктивного вирішення спору [7, с. 277–278]. У більшості випадків, медіація орієнтована на пошук конструктивного рішення, яке надалі допоможе оптимізувати взаємодію між сторонами і призвести до розвитку відносин. Застосування цього механізму призводить до підвищення якості правосуддя.

Медіація сприяє зниженню напруженості та рівня ворожості, що часто виникають у суперечці. Цей аспект особливо важливий у справах, які стосуються членів сім'ї та людей, з якими сформувалися довгострокові відносини. При реалізації процедури медіації сторони

конфлікту позбавлені переваг: мають однакове право на висловлювання думок, визначення порядку денного обговорень, оцінку прийнятності запропонованих умов та інше. Сам медіатор при цьому є нейтральною та неупередженою особою, яка забезпечує рівноправність конфлікуючих сторін у переговорах. Якщо медіатор відчуває, що йому складно зберігати незалежність і не піддаватися емоційним оцінним реакціям, що з'являються, то він відмовляється від супроводу переговорів. Неупередженість відрізняє медіатора від юриста, який займає одну із сторін і діє у її інтересах. Під час реалізації цієї функції своє втілення знаходять такі принципи медіації як конфіденційність, співпраця та рівноправ'я сторін.

Медіація виконує також організаційну функцію. Адже так як за своєю суттю є альтернативним способом врегулювання конфліктної ситуації між суб'єктами суспільних відносин, має здійснюватися відповідно до закону, сприяючи реалізації суб'єктами суспільних відносин своїх прав у дотриманні норм діючого законодавства. В процесі реалізації цієї функції відображаються такі принципи як добровільність участі сторін, неупередженість та незалежність медіатора.

Висновки. Отже, процедуру медіації можна визначити як систему послідовно здійснюваних юридичнозначимих дій і виникаючих в результаті цього відносин, спрямованих на визначення та вироблення взаємовигідного вирішення проблеми. Медіації як правовому інституту притаманні: внутрішня структурованість (складається з послідовно змінюючи один одного актів поведінки приватноправового характеру); динамізм (переходячи від однієї процедурної дії до іншої відносини (права та обов'язки сторін спору) знаходяться у постійному розвитку, змінюються); спрямованість на досягнення правового результату (виступає засобом організації приватних відносин, напрацювання вирішення проблеми); службовий характер (є засобом реалізації основних регулятивних відносин, формує юридико-фактичну основу виникнення, реалізації і припинення відносин); участь у процедурі суб'єктів різних суспільних відносин (цивільних, сімейних, трудових, адміністративних тощо); регулювання процедури медіації диспозитивним методом (автономність сторін у прийнятті рішень).

Розглянуті функції дозволяють визначити переваги обрання медіації для врегулювання конфлікту між суб'єктами суспільних відносин. Так, організаційна функція, спрямована на визначення процесуального аспекту проведення процедури медіації; функція ж врегулювання конфлікту та досягнення конструктивного результату, дозволяє відобразити якісну складову інституту медіації. Незважаючи на очевидні переваги медіації, швидкий розвиток даного інституту навряд чи можливий. Справа в тому, що медіація складний процес, що вимагає від медіатора знань у різних галузях. При вирішенні одних суперечок, від медіатора потрібно добре знання психології. За суперечками, в яких медіативна угода може бути складним юридичним документом, від медіатора вимагається глибоке знання юриспруденції. Очевидно, що для розвитку медіації необхідні медіатори, які діють на професійній основі, пройшли спеціальну підготовку.

Список використаних джерел:

1. Alexsander, Nadja, *German law paves the way for mandatory mediation*, ADR Bulletin: "The monthly Newsletter on Dispute Resolution" 2000, Vol. 2, No. 9, s. 87-88 URL: https://ink.library.smu.edu.sg/sol_research/1894 (дата звернення: 15.12.2024).
2. Anna Kalisz, Alina Serhieieva. The Development of Mediation in Poland and Ukraine: A Comparison and Prospects for Experience Exchange. *Studia Iuridica Lublinensia*. Vol. 32, 3, 2023. P. 89-109. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/sil.2023.32.3.89-109> (дата звернення: 10.12.2024).
3. Barbieri G. L. *Alternative dispute resolution center manual : guide for practitioners on establishing and managing ADR centers*. Investment Climate Advisory Services. Washington DC ; World Bank, 2011. 154 p. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNACB895.pdf (дата звернення: 20.12.2024).
4. Code of Civil Procedure as promulgated on 5 December 2005 (Bundesgesetzblatt BGBl, Federal Law Gazette) I page 3202; 2006 I page 431; 2007 I page 1781), last amended by Article 1 of the Act dated 10 October 2013 (Federal Law Gazette I page 3786) Section 278 pkt 5. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html (дата звернення: 20.12.2024).

5. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. *Official Journal of the European Union* L 136/3, 24.5.2008. URL: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vhvfy7la2st2> (дата звернення: 20.12.2024).
6. Ewa Gmurzyńska, *Mediacja w sprawach cywilnych w amerykańskim systemie prawnym – zastosowanie w Europie i Polsce*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007, 390 s.
7. Karaszewska H. Mediacja jako pozasądowa metoda rozwiązywania sporu – perspektywa historyczna i współczesna. *Polska Myśl Pedagogiczna*. 2020. No 6. S. 267–284. URL: <https://www.ejournals.eu/PM/2020/Numer-6/art/17265/> (дата звернення: 20.12.2024).
8. Klaus Reinhold, O mediacji w Niemczech, “Lustitia” 4 (22)/2015, passim, URL: <https://www.kwartalnikiustitia.pl/o-mediacji-w-niemczech,7958> (дата звернення: 15.12.2024).
9. Kodeks postępowania cywilnego. Art. 2057. USTAWA z dnia 17 listopada 1964 r. Dz. U. 1964 Nr 43 poz. 296 URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf> (дата звернення: 27.12.2024).
10. Leonardo D’Urso, *Italy’s Mediation Law: An Overview*, International Mediation Institute, the Netherlands, 22nd June 2017. GPC. URL: <https://immediation.org/2017/06/22/italys-mediation-law-an-overview/> (дата звернення: 27.12.2024)].
11. Marta Macyszyn, Marcin Śledzikowski. Umowa o mediację w prawie polskim – wybrane uwagi. *Kwartalnik ADR. Arbitraż i Mediacja*. 2015, Nr 3 (31), s. 5–16. URL: <https://czasopisma.beck.pl/pl/czasopisma/adr/archiwum/2015/3/umowa-o-mediacje-w-prawie-polskim-wybrane-uwagi> (дата звернення: 27.12.2024).
12. Mediation Act of 21 July 2012 (Federal Law Gazette I, p. 1577), as last amended by Article 135 of the Statutory Instrument of 31 August 2015 (Federal Law Gazette I p. 1474) URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_mediationsg/englisch_mediationsg.html (дата звернення: 20.12.2024).
13. O mediacji w Republice Czeskiej. Kadlčikova J., Czech Republik: Fifth Anniversary of Mediation in the Czech Republic. 16 August 2017. URL: <https://www.schoenherr.eu/content/czech-republic-fifth-anniversary-of-mediation-in-the-czech-republic> (дата звернення: 27.12.2024).
14. Občanský soudní řád. Zákon č. 99/1963 Sb. Aktuální znění 01.12.2024. Průběh řízení. Art. 100 ust. 2. URL <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99> (дата звернення: 15.12.2024).
15. Ustawa z dnia 10 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz. U. 2015, poz. 1595); Dane dotyczące liczby mediacji sądowych. URL: <http://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna> (дата звернення: 27.12.2024).
16. Закон України «Про медіацію». Науково-практичний коментар. Станом на 1 квітня 2023 р. / За заг. ред. Кармази О. О., Федоренко Т. В., Ізюїти П. О. К. : Талком, 2023. 241 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1IiaEvW7o6YFSWeseEfQiJnRbCHigDyUJ/view> (дата звернення: 15.12.2024).
17. Карпенко Р. Історичні передумови впровадження медіації в Україні та інших державах. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 28-36. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.05> (дата звернення: 15.12.2024).
18. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. Х. : Право, 2012. 128 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/Konfliktologiy_2012.pdf (дата звернення: 20.12.2024).
19. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Дата оновлення: 15.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1875-20> (Дата звернення: 17.11.2024).

